

УДК 378.016-051:78
DOI 10.31654/2663-4902-2019-PP-1-9-1462-67

Ростовська І. О.

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри інструментально-виконавської підготовки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ ІНСТРУМЕНТАЛЬНО-ВИКОНАВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті висвітлено теоретичні основи формування мотивації інструментально-виконавської діяльності майбутнього вчителя музичного мистецтва з позицій теорії діяльності. Здійснено аналіз філософських, а також ідей загальної і мистецької психології щодо активної ролі суб'єкта в діяльності, коли усвідомлена мотивація виступає сутнісною характеристикою особистості та музикознавчих досліджень щодо специфіки музично-виконавської діяльності. Зроблено висновок, що успішність формування мотивації інструментально-виконавської діяльності значною мірою визначається якістю педагогічного керування цим процесом; що домінування вищих смислоутворювальних мотивів музично-виконавської діяльності веде до подальшого розвитку інструментально-виконавської майстерності, самоактуалізації та подальшого професійного самовдосконалення.

Ключові слова: мотивація, мотивація музичної діяльності, вчитель музичного мистецтва, інструментально-виконавська діяльність, самоактуалізація.

Проблема формування мотивації інструментально-виконавської діяльності в процесі фахової підготовки поки що не дістала належного висвітлення в науково-методичній літературі, що й визначає актуальність проблеми, до якої ми звернулися в своєму дослідженні.

Виявлення мотивації інструментально-виконавської діяльності майбутнього вчителя музичного мистецтва в процесі фахової підготовки та розуміння її сенсу для кожної особистості має важливе значення для визначення викладачем методів педагогічного впливу. Тому формування мотивації інструментально-виконавської діяльності – це не просте зростання позитивного або негативного ставлення до оволодіння музично-виконавським мистецтвом, а ускладнення структури мотиваційної сфери особистості, встановлення нових, більш складних зв'язків між спонуканими цього процесу.

Успішне формування мотивації інструментально-виконавської діяльності можливе лише тоді, коли різні потреби, здібності, ціннісні орієнтації особистості майбутнього вчителя музичного мистецтва, які входять до її структури, набувають єдиної соціальної й предметної спрямованості, що призводить до пріоритетності вищих смислоутворювальних мотивів.

Наявність та переважання вищих смислоутворювальних мотивів музично-виконавської діяльності, таких як художньо-пізнавальні та процесуально-змістові мотиви, проявляється як прагнення до розширення інструментально-виконавських можливостей і веде до подальшого розвитку художньо-естетичного світогляду та професійного самовдосконалення.

Постановка проблеми. Вагоме місце у музично-професійній підготовці студентів мистецьких спеціальностей педагогічних вишів відводиться предметам інструментально-виконавського циклу, які сприяють залученню студентів до класичних музично-виконавських традицій, засвоєння ними художньо-інтерпретаційних і технічно-виконавських умінь та навичок. Це дає змогу наблизитись до осмислення вищих духовних і художньо-естетичних цінностей, втілених у найкращих зразках музичного мистецтва.

Питання мотивації музичної діяльності є одним з найважливіших у царині музичної педагогіки та психології. Цим пояснюється різноманітність точок зору на психолого-педагогічні аспекти формування мотиваційної сфери особистості майбутнього педагога-музиканта. Проблема формування мотивації інструментально-виконавської діяльності в процесі фахової підготовки поки що не дістала належного висвітлення в науково-методичній літературі. Це й визначає актуальність проблеми, до якої ми звернулися в своєму дослідженні.

Аналіз останніх досліджень. Зазначимо, що до проблеми мотивації музично-виконавської діяльності, а також інструментально-виконавської діяльності так чи інакше зверталися такі відомі вчені в галузі музичної педагогіки та психології, як Л. Баланчивадзе, Л. Баренбойм, Д. Богоявленська, Л. Бочкарьов, А. Готсдінер, Г. Коган, В. Медушевський, Є. Назайкінський, Г. Нейгауз, Р. Сулейманов, Г. Тарасов, А. Торопова, Ю. Цагареллі та інші. Однак багато важливих питань стосовно цієї проблеми залишаються невирішеними. За допомогою яких шляхів і методів можна досягнути вищих рівнів мотивації інструментально-виконавської діяльності? Як розвинути прагнення до подальшого самовдосконалення та самоактуалізації в музично-педагогічній сфері? Як привести студента до усвідомлення особистої значущості інструментально-виконавської підготовки як необхідної складової подальшої професійної діяльності? Зрозуміло, що відсутність поглиблених досліджень означеного феномену істотно позначається на якості підготовки студентів до подальшої професійної діяльності.

Завдання даної статті полягає у висвітленні теоретичних аспектів формування мотивації інструментально-виконавської діяльності майбутнього вчителя музичного мистецтва.

Виклад основного матеріалу. Музично-виконавська діяльність має дуже неоднозначну, ієрархічну, динамічну та мінливу структуру мотиваційної сфери, в якій не всі її складові рівнозначні за своїм смислом і частотою вияву, тому кількість і саме визначення цих мотивів виглядають досить довільно. Тому вважаємо за необхідне виділити *стрижневі* мотиваційні чинники, що дасть змогу відобразити специфічні особливості мотивації такого складного художньо-творчого процесу, як інструментально-виконавська діяльність.

Згідно з філософським словником, *мотиви* – це спонуки людської діяльності, зумовлені об'єктивними потребами. Мотиви виконують спонукальну, спрямовальну, контролювальну, коригувальну та смислоутворювальну функції, безпосередньо передують конкретній поведінці людини й органічно пов'язані з нею [10, с. 402].

Мотиваційна сфера кожної особистості виступає як складна мінлива структура, яка складається з різних спонук, де місце домінуючого мотиву посідають то одні, то інші спонуки залежно від зовнішніх та внутрішніх стимулів. Мотиви становлять певну ієрархічну систему: одні з них – провідні, визначальні, інші – другорядні, підпорядковані. Крім того, вони різняться між собою широтою змісту, стійкістю, тривалістю дії, ступенем усвідомленості і тому мають різну спонукальну силу.

Зміни в ієрархії провідних мотивів змінюють структуру мотивації, засвідчуючи появу нових смислів і спрямованості активності особистості. Чим більше в людини різноманітних мотивів, тим більш розвинутою є її мотиваційна сфера. Тобто інструментально-виконавська діяльність, як і будь-яка інша діяльність, є полімотивованою, оскільки спонукається не одним, а багатьма мотивами. Розуміючи мотиви, які спонукають особистість до активності, можна цілеспрямовано впливати на її поведінку й діяльність, підсилюючи дію одних і послаблюючи дію інших (небажаних) мотивів.

Мотивація музично-виконавської діяльності вміщує в собі багато складових (суспільні ідеали, цілі, сенс оволодіння музичним мистецтвом, його мотиви, потреби, емоції, оцінки, художні смаки, цінності, інтереси тощо), що постійно змінюються і вступають у нову взаємодію один з одним. Зрозуміло, що не всі мотиви рівнозначні за своїм сенсом і частотою вияву, багато з них досить складно адекватно виразити. Тому кількість і саме визначення цих мотивів виглядають досить довільно.

З позицій психологічної науки найсприятливіші умови для здійснення як пізнавально-навчальної, так і художньо-творчої діяльності виникають тоді, коли її

мета усвідомлюється і переживається людиною як *особистісно значуща*, тобто посідає в структурі її мотиваційної сфери місце провідного мотиву. Особливість мотиву, як однієї зі сторін мотиваційної сфери, полягає в тому, що він безпосередньо пов'язаний із сенсом, особистісною значущістю цієї діяльності, і зміна пріоритетного мотиву перебудовує сенс навчальної діяльності особистості.

Сенс навчання – це складне особистісне утворення, яке включає в себе усвідомлення *об'єктивної* значущості навчання, орієнтованого на суспільні цінності, прийняті в соціальному оточенні даної особистості, розуміння *суб'єктивної* значущості навчання для себе крізь призму власних домагань, самоконтролю і самооцінки досягнень. На думку О. Леонтьєва, сенс навчальної діяльності – це внутрішнє ставлення людини до навчання, "прикладання" навчання до себе, свого життєвого досвіду [3, с. 212].

Усвідомлення сенсу навчальної діяльності не відбувається автоматично в ході засвоєння знань і способів дій – його потрібно виховувати через ставлення до самих знань і способів їх набуття. Тому виявлення мотивації інструментально-виконавської діяльності майбутнього вчителя музичного мистецтва в процесі фахової підготовки та розуміння її сенсу для особистості в кожному конкретному випадку має важливе значення для визначення викладачем методів педагогічного впливу.

Суб'єктивний аспект естетично спрямованого особистісно-смыслового ставлення до музики насамперед охоплює емоційно-ціннісну сферу людини. Усвідомленість ставлення до інструментально-виконавської діяльності багато в чому визначається тим, які стимули активізації діяльності переважають – зовнішні чи внутрішні.

У практиці інструментально-виконавської підготовки студентів кожен викладач виробляє власну систему засобів спонукання і формування мотивів навчання, яка багато в чому визначає ставлення студента до музично-виконавської діяльності. Подекуди спостерігається переоцінка впливу *зовнішніх* спонук на мотиви навчально-пізнавальної діяльності (вимогливість, примушення, покарання, заохочення тощо), і водночас недооцінка ролі *внутрішніх* стимулів. Тому є важливим питання доцільного співвідношення зовнішніх і внутрішніх мотивів до інструментально-виконавської діяльності в процесі фахової підготовки.

Слід враховувати, що мотиви формуються досить ефективно лише за умови *єдності* складових мотиваційної сфери, таких як потреби, цілі, особистісний сенс діяльності; де потреби виконують *спонукальну* функцію, цілі – *спрямувальну*, мотиви – *смыслоутворювальну*. Остання полягає у наданні відображеній в індивідуальній свідомості дійсності особистісного сенсу, що виражає ставлення суб'єкта до усвідомлюваних об'єктивних явищ [4, с. 237].

Відомий музикознавець Г. Тарасов теж наголошує на індивідуальній, суб'єктивній природі музичної мотивації, де емоційно-ціннісна сфера індивіда, яка відображає реальні ставлення до життя, є тим вихідним "полем" значущості, на якому розгортається музична мотивація як процесуальне явище [8, с. 77].

Спонукальна і виконавська ланки музичної мотивації взаємозумовлені, оскільки будь-яка музична спонука включає в себе і суто суб'єктивний, і суто музичний аспекти; будь-яка музична спонука як суб'єктивна повинна знайти свою визначеність через засіб музичного вираження [8, с. 85–86].

Тому диференціація спонукального і виконавського в музичній мотивації характеризує відношення актуального і потенційного, наявного й очікуваного, стійкого і мінливого тощо.

Генезис музичної мотивації – перетворення *суб'єктивних* феноменів активності (почуттів, ставлень індивіда) в *об'єктивні* музичні форми активності. Становлення найпростіших форм музичної мотивації пов'язане лише з позитивним значенням для індивіда об'єктивних музичних впливів.

Структуру процесу формування мотивації музично-виконавської діяльності складають зовнішні (об'єктивно-предметні) та внутрішні (суб'єктивно-особистісні) складники. Соціальна специфіка музичних впливів визначає домінування індивідуальної вибіркості й активності в загальній системі детермінації музичної діяльності [8, с. 140].

Змістом інструментально-виконавської діяльності виступає не стільки відпрацювання певної кількості прийомів і навичок гри на музичному інструменті, а також набуття необхідного сценічного досвіду – скільки саморозвиток і самовиховання особистості майбутнього вчителя музичного мистецтва.

Тому формування мотивації інструментально-виконавської діяльності – це не просте зростання позитивного або негативного ставлення до оволодіння музично-виконавським мистецтвом, а *ускладнення* структури мотиваційної сфери особистості, встановлення нових, більш складних зв'язків між спонуками цього процесу.

Згідно з теорією А. Маслоу, найвищий рівень потреб – це потреба у самоактуалізації, що спонукає людину до діяльності, в якій вона може максимально розкрити свій духовний і творчий потенціал, реалізувати свої цілі та здібності, розвинути власну особистість [5].

Успішне формування мотивації інструментально-виконавської діяльності можливе лише тоді, коли різні потреби, здібності, ціннісні орієнтації особистості майбутнього вчителя музичного мистецтва, які входять до її структури, набувають єдиної соціальної й предметної спрямованості, що призводить до пріоритетності вищих смислоутворювальних мотивів.

Наявність та переважання вищих смислоутворювальних мотивів музично-виконавської діяльності, таких як художньо-пізнавальні та процесуально-змістові мотиви, проявляється як прагнення до розширення інструментально-виконавських можливостей і веде до подальшого розвитку художньо-естетичного світогляду та професійного самовдосконалення.

Студенти з домінуванням художньо-пізнавальних та процесуально-змістових мотивів із більшим задоволенням включаються в творчу діяльність; беруть активну участь у концертах та конкурсах; захоплені самим процесом розучування і виконання музичних творів; відповідальніше відносяться до вивчення фахових дисциплін; наполегливо вдосконалюють себе в інструментально-виконавській діяльності та усвідомлюють її значущість як важливої складової власної майбутньої професійної компетентності.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, теоретичні основи формування мотивації інструментально-виконавської діяльності майбутнього вчителя музичного мистецтва складають філософські ідеї щодо активної ролі суб'єкта в діяльності, коли усвідомлена мотивація виступає сутнісною характеристикою особистості; положення загальної і мистецької психології щодо ролі особистісного ставлення суб'єкта до мети, змісту, способів здійснення і результатів власної діяльності; а також музикознавчі знання щодо специфіки інструментально-виконавської діяльності.

Аналіз різних підходів дає підставу стверджувати, що досягнення високих рівнів мотивації інструментально-виконавської діяльності майбутнього вчителя музичного мистецтва забезпечує здатність ефективно реалізовувати набуті в процесі фахової підготовки художньо-інтерпретаційні знання та вміння, власний музично-виконавський досвід та естетично-ціннісні орієнтації у подальшій педагогічній діяльності.

Успішність формування мотивації музично-виконавської діяльності значною мірою визначається якістю педагогічного керування цим процесом, яке має спрямовуватися на створення сприятливих умов для музичного розвитку особистості, забезпечення глибокого осмислення і осягнення художнього змісту творів, засвоєння і систематизації музичних знань, виконавських умінь і навичок.

Подальших наукових досліджень потребує пошук шляхів проектування і досягнення нових високих рівнів мотивації та самовдосконалення в інструментально-виконавській майстерності, вивчення всіх потенційних можливостей особистості з позицій теорії діяльності при послідовному врахуванні набутого життєвого і художньо-естетичного досвіду особистості, суб'єктивних передумов формування його музично-навчальної діяльності.

Адже саме мистецтво музики допомагає розкрити духовний потенціал кожної особистості, наповнити її життя вищим сенсом, дає змогу доторкнутися до найвищих духовних цінностей і є достоту невичерпним джерелом пізнання гармонії навколишнього світу і гармонії людини всередині себе.

Література

1. Бочкарев Л. Л. Психология музыкальной деятельности. Москва: Классика XXI, 2008. 352 с.
2. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы. Санкт-Петербург: Питер, 2008. 512 с.
3. Леонтьев А. Н. Избранные психологические произведения: в 2-х т / ред. изд.: В. В. Давыдов, В. П. Зинченко, А. А. Леонтьев, А. В. Петровский; авт. вступ. ст. В. П. Зинченко. Москва: Педагогика, 1983. Т. 2. 320 с.
4. Леонтьев А. Н. Психологические вопросы формирования личности студента. *Психология в вузе*. 2003. № 1–2. С. 232–241.
5. Маслоу А. Мотивация и личность. Санкт-Петербург: Питер, 2003. 479 с.
6. Медушевский В. В. Интонационная форма музыки. Москва: Музыка, 1993. 256 с.
7. Сулейманов Р. Ф. Направленность личности музыканта-инструменталиста к музыкальной деятельности. *Искусство и образование*. 2004. № 4. С. 25–26.
8. Тарасов Г. С. Проблема духовной потребности. Москва: Наука, 1979. 191 с.
9. Цагарелли Ю. А. Психология музыкально-исполнительской деятельности. Санкт-Петербург: Композитор, 2008. 367 с.
10. Філософський словник: за ред. В. І. Шинкарука. Київ: УРЕ, 1986. 798 с.

References

1. Bochkarev, L. L. (2008). *Psihologiya muzyikalnoy deyatel'nosti* [Psychology of musical activity]. Moskva: Klassika XXI [in Russian].
2. Ilin, E. P. (2008). *Motivatsiya i motivyi* [Motivation and motives]. Sankt-Peterburg: Piter [in Russian].
3. Leontev, A. N. (1983). *Izbrannyye psihologicheskie proizvedeniya* [Selected Psychological Works]. V. V. Davyidov, V. P. Zinchenko, A. A. Leontev, A. V. Petrovskiy (Ed.); avt. vstup. st. V. P. Zinchenko. (Vol. 1–2; Vol. 2). Moskva: Pedagogika [in Russian].
4. Leontev, A. N. (2003). Psihologicheskie voprosyi formirovaniya lichnosti studenta [Psychological issues of student personality formation] *Psihologiya v vuze – Psychology at the university*. 1-2. 232–241 [in Russian].
5. Maslou, A. (2003). *Motivatsiya i lichnost* [Motivation and personality]. Sankt-Peterburg: Piter [in Russian].
6. Medushevskiy, V. V. (1993). *Intonatsionnaya forma muzyki* [Intonational form of music]. Moskva: Muzyika [in Russian].
7. Suleymanov, R. F. (2004). Napravlennost lichnosti muzyikanta – instrumentalista k muzyikalnoy deyatel'nosti [The orientation of the personality of the instrumental musician to musical activity] *Iskusstvo i obrazovanie – Art and education*. 4. 25–26 [in Russian].
8. Tarasov, G. S. (1979). *Problema duhovnoy potrebnosti* [Spiritual need problem]. Moskva: Nauka [in Russian].
9. Tsagarelli, Yu. A. (2008). *Psihologiya muzyikalno-ispolnitelskoy deyatel'nosti* [Psychology of performing music]. Sankt-Peterburg: Kompozitor [in Russian].
10. Shinkaruk, V. I. (Eds.). (1986). *Filosofskiy slovník* [Philosophical vocabulary]. Kiyiv: URE [in Ukraine].

Ростовская И. А.

кандидат педагогических наук, доцент кафедры инструментально-исполнительской подготовки Нежинского государственного университета имени Николая Гоголя

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ МОТИВАЦИИ ИНСТРУМЕНТАЛЬНО-ИСПОЛНИТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ МУЗЫКАЛЬНОГО ИСКУССТВА В ПРОЦЕССЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ

В статье освещены теоретические основы формирования мотивации инструментально-исполнительской деятельности будущего учителя музыкального искусства с позиций теории деятельности. Осуществлен анализ философских, а также идей общей и художественной психологии о активной роли субъекта в деятельности, когда осознанная мотивация выступает сущност-

ной характеристикой личности; а также музыковедческих исследований о специфике музыкально-исполнительской деятельности. Сделан вывод, что успешность формирования мотивации инструментально-исполнительской деятельности в значительной степени определяется качеством педагогического управления этим процессом; что доминирование высших смыслообразующих мотивов музыкально-исполнительской деятельности ведет к дальнейшему развитию инструментально-исполнительского мастерства, самоактуализации и дальнейшего профессионального самосовершенствования.

Ключевые слова: мотивация, мотивация музыкальной деятельности, учитель музыкального искусства, инструментально-исполнительская деятельность, самоактуализация.

Iryna Rostovska

Candidate of Pedagogic Sciences, Associate Professor, Department of Instrumental-Performing Preparation, Nizhyn Mykola Gogol State University

THEORETICAL FOUNDATIONS OF FORMING MOTIVATION TO INSTRUMENTAL PERFORMING ACTIVITIES OF THE FUTURE MUSIC TEACHER DURING PROFESSIONAL TRAINING

The issue of forming motivation to instrumental performance during professional training has not yet received the proper coverage in academic literature, which determines the relevance of the problem, which we examine in our study.

Motivation to instrumental performance in the process of training and the awareness of importance is crucial in the choice of pedagogical methods. Therefore, the formation of motivation to instrumental performing activities is not a simple increase in the positive or negative attitudes to mastering the musical performing art, but elaborating on the structure of individual motivational sphere, establishing new, more complex connections between the motives.

Successful formation of motivation to instrumental performing activity is possible only when future music teacher's diverse needs, abilities, values acquire an integral social and objective direction, which leads to the priority of higher sense forming motives.

The presence and prevalence of higher motives of musical performing activity, such as artistic cognitive and procedural substantive motives, come forth as the desire to expand instrumental performing skills and result in the aesthetic world-view and professional self-improvement.

Key words: motivation, motivation to musical activity, music teacher, instrumental performing activity, self-actualization.